

ESKİ TÜRKÇE DÖNEMİ AYRILMA DURUMU EKİ -TA'NIN SÜMERCEDEKİ İZLERİ
THE TRACES OF OLD TURKISH ABLATIVE –TA IN SUMERIAN**Yrd.Doç.Dr. Süleyman ERATALAY**

Yüzüncü Yıl Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dil Bilimi Anabilim Dalı, Van/Türkiye

ÖZET

Türkçede ayrılma durumu eki çeşitli metinlerde farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Uygurca ve Karahanlı Türkçesi dönemi metinlerinde -dın, -din, -tın, -tin şeklinde görülen ayrılma durumu eki Maniheist metinlerde -dan, -den, tan, -ten şeklinde karşımıza çıkar. Divanü Lügati't-Türk'te her iki şekilde karşılaşılan bu durum eki bazı metinlerde yerini -da, -de, -ta, -te'ye bırakır. Marcel Erdal, Talat Tekin ve A. von Gabain'e göre de ayrılma ifade eden -da, -de, -ta, -te eki, Sümercede karşımıza aynı biçimde ayrılma durumu eki -ta olarak çıkmaktadır. Sümerce dünyada bilinen en eski dildir ve yaşayan herhangi bir dille akrabalığı kesin olarak tespit edilmemiştir. Ancak biçimsel olarak eklemeli bir dil olan Sümerce ile Türkçe arasında bazı benzerlikler bulunmaktadır. İki dil arasında yapılmış karşılaştırmalı çalışmalarda yüzden fazla ortak sözcük tespit edilmiştir. Sözcükler dışında benzerliklerin de bulunması iki dil arasındaki ilişki boyutunun daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Tespit ettiğimiz bu benzerlik dumu-ni-ta *evladından* ve oğlan-ıjuz-da *evladınızdan* örneklerinde görülmektedir.

Yukarıdaki ilk örnek Sümerce ayrılma durumu ekinin kullanılmasını, ikincisi ise Eski Türkçe dönemindeki ayrılma durumu ekinin kullanılmasını göstermektedir. Orhun yazıtlarından alınan Eski Türkçe örnek ile Lagaş döneminden kalmış bir tabletten alınan Sümerce örnek, eklerin dizilişi açısından bile büyük benzerlik göstermektedir. Eski Türkçede kagan-ta gibi Sümerceye tam olarak uyan örnekler de görülmektedir.

Çalışmamızda iki dilin ayrılma durumunun sözcüklere nasıl uyguladığı örneklerle açıklanarak aralarında ne gibi bir ilişki olabileceğine değinilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Sümerce, Eski Türkçe, Ad durum ekleri, Hal ekleri, Ayrılma durumu.

ABSTRACT

Turkish ablative suffix comes across in different shapes in various texts. The ablative suffix appears as -dın, -din, -tın, -tin in the texts of Uyghur and Karahan era, whereas it appears as -dan, -den, tan, -ten in Maniheist texts. Both forms of the ablative suffix are encountered in Divanü Lügati't-Türk, however, it gives its place to -da, -de, -ta, -te in some other texts. According to Marcel Erdal, Talat Tekin and A. von Gabain the -da, -de, -ta, -te suffix indicates departure from somewhere and it come across as -ta in Sumerian language with the same function. Sumerian is known as the oldest language of the world and its exact relation with any living language has not been confirmed. However, Sumerian formalistically is an agglutinative language and it has some similarities with Turkish. The comparative studies between two languages located more than one hundred common vocabularies. Besides the similar vocabularies, existence of other similarities will help to understand the extent of relation between two languages. The identified similarity can be observed in the following examples; dumu-ni-ta *from your child* and oğlan-ıjuz-da *from your child*.

The first one is an example of Sumerian ablative suffix and the second one is an example of Old Turkish ablative suffix. The Old Turkish sample taken from Orkhon scripts and the Sumerian sample taken from a table from Lagaş era represent similarity even in the conjugation suffixes. There are examples in Old Turkish such as kagan-ta that exactly suits Sumerian. This study explains the application of ablative suffixes to vocabularies with examples in two languages and points to possible relations between them.

Keywords: Sumerian, Old Turkish, case markers, ablative.

1. GİRİŞ

Türk dilinin tarihi, en eski yazılı belgelerini bıraktıkları 7. yüzyılın ikinci yarısından oldukça eskiye gitmektedir. Hatta Çin kaynaklarında görülen 3. ve 4. yüzyıla ait sözcüklerin de ötesine uzanmaktadır (Akar, 2006:62; Korkmaz, 2013:9; Aksan, 2015:18). Diller iletişim aracıdır ve bu iletişim sesler aracılığıyla gerçekleşir. Yazı ise, seslerin çeşitli görsel biçimlere kodlanmasıyla oluşturulmuş ikincil bir üründür. Fakat yazının dillerdeki sesleri zaman içerisinde dondurma ve koruma özelliği vardır. Kısacası bir Latin atasözünde olduğu gibi 'söz uçar yazı kalır'. Peki yazı ile kalıcı hale gelmemiş ya da geç gelmiş bir dilin diğerinden daha yeni olduğu söylenebilir mi? Aslında söylenemez ama dilsel kanıtları elde etmedeki güçlükten dolayı bir dilin ne kadar eskiye gittiğini kestirmek de oldukça zor olur. Dolayısıyla Türk dilinin ne kadar süredir konuşulduğu

sorusunun yanıtlamak pek kolay değildir. Ancak arkeolojik ve dilbilimsel, karşılaştırmalı ve ortak çalışmalar sonucunda Türk dilinin MÖ 3000 yılları civarına kadar gittiği düşünülmektedir (Korkmaz, 2013:13; Ercilasun, 2013:36).

“Sümerce üzerinde çalışan bilim adamlarının ortaya koyduğu verilere göre, Sümerler ile Türklerin ataları arasında söz varlığı alış verişinin bulunması, bu konuda her iki dil arasında 168 Türkçe kelimenin ortaklaşması ve bazı ek benzeşmelerinin bulunması (Tuna, 2011:5-15; Tosun-Yalvaç, 1981), Türklerin daha MÖ 3500 yıllarında Yakın Doğu’da muhtemelen Doğu Anadolu’da yaşadıklarını ve bu iki dil arasındaki söz varlığı alış verişinin de bu döneme rastladığını ortaya koymuştur.” (Korkmaz, 2010:1)

Yani MÖ 3000-3500 yıllarında Sümerce ve Türkçe dilsel etkileşim içerisinde olabilecek bir konumda bir arada bulunuyorlardı. Bu birliktelik köken birliği anlamına gelmemektedir. Ancak sözcük denkliklerinin yanında oldukça ilgi çekici yapısal denklikler bulunduğu da göz ardı edilmemelidir.

Türkçe biçimbilimsel olarak eklemeli yapıya sahip bir dildir. Dolayısıyla sözcüklerin ad durumunu göstermek, yeni sözcük türemesi, eylemlerde zaman, görünüş, kipler, vb. ve hatta yan tümce oluşturma gibi bir çok dilsel işleyiş ek biçimbirimlerle yapılır. Aynı şekilde Sümerce de eklemeli yapıya sahiptir ve bu tür yapılar benzer şekillerde yapılır. Dolayısıyla birbirlerine benzer yapıda olan iki dil etkileşim içerisinde bulunursa birbirlerine sözcük verebilecekleri gibi diller arasında daha zor da olsa ek biçimbirim kopyalanma ihtimalinin olduğu da gerçektir. Nitekim aynı biçimbilimsel tipolojik özellikler göstermeseler de diller sırf bir arada buldukları için bile birbirlerinden kopyalama yapabilirler.

Johanson’a göre, diller arasında işlevsel, iletişimsel ya da kültürel nedenlere bağlı olarak başta adlar olmak üzere sözcükler ve daha zor da olsa diğer sözcük grupları kopyalanır (2014:51). Yine Johanson’un Haugen’dan aktardığı gibi *“çoğunlukla isimler kolay ödünçlenir, sonra çeşitli konuşma bölümleri, sonra ekler, sonra çekimler, sonra da sesler ödünçlenir.”* (2014:51) Bazı dilbilimciler fonolojiyi dilin en dayanıklı kısmı olarak kabul ederken, birçoğu da morfolojinin, özellikle çekim morfolojisinin daha dayanıklı olduğu yönünde görüş belirtir (2014:51). Bu görüşler ışığında iki dilde özellikle çekim ekleri ortaklığı son derece önemli bir ipucu olarak değerlendirilebilir.

Türkçe ile Sümerce biçimbilimsel özellikleri açısından birbirlerine benzese de genel kaniya göre Sümercenin izole bir dil olduğu kabul edilmektedir. Türk Dili için böyle bir kanı yoktur. Ancak Türkçenin içerisinde bulunduğu dil ailesi ile ilgili tartışmalar oldukça çoktur. Eski kaniya göre Türkçe Ural-Altay dil ailesi Altay kolundan gelmektedir. Günümüzde bu dil ailesi Ural ve Altay olmak üzere iki farklı dil ailesi olarak kabul edilmektedir. Türkçenin ait olduğu Altay dil Ailesi içerisinde bulunan diller hakkında da tartışma devam etmektedir. Altay dilleri ailesinde Türk dili ve lehçeleri dışındaki Moğolca, Tunguzca, Korece ve Japonca’nın akrabalığı hala tartışmalıdır (Johanson, 2014:25). Benzing, Clauson, Doerfer ve Şçerbak gibi birçok araştırmacı daha ileriye giderek Altay dillerinin akrabalığının kanıtlanamayacağını öne sürmektedirler (Bozkurt, 2010:630). Yukarıda sayılan diller Altay dil ailesine dahil edilmezse geriye yalnızca Türkçenin çeşitli zamanlarda farklılaşmaya uğramış (Çuvaşça, Kırgızca, Yakutça, Özbekçe, Türkiye Türkçesi vb.) lehçeleri kalmaktadır. Kısacası bir çok araştırmacı tarafından Ural-Altay dil ailesi kabul edilmediği gibi Altay dil ailesi de kabul edilmemektedir.

Sümerce, Moğolca, Tunguz dilleri, Korece ve Japonca gibi diller, Türk dilleri gibi eklemeli dillerdir ve ortak sözcükler de barındırmaktadır. Bu dillerin barındırdığı ortak sözcüklerin ödünçleme/kopyalama olduğu öne sürülmektedir. Her eklemeli Dilin birbiriyle akraba olduğu düşünülmemelidir. Ancak dillerin birbirleriyle ilgisiz olduğunu iddia etmek de çok kolay olmasa gerek.

Türk dili ister kendi lehçeleriyle bir aile kabul edilerek diğer dillerden ayrı değerlendirilsin, ister Altay dilleri içerisinde görülsün, isterse Sümerceyle akraba olduğu söylensin, tarihi süreçteki iki yönü son derece önemlidir: Çeşitli dil ailelerine ait dillerle sayısız ilişkisi ve atılgan karakteri (Johanson, 2014:25). Dolayısıyla sözcük alışverişi konusunda bir çok dilden etkilenmiş olan Türkçe morfolojik yapısıyla da iletişim içinde olduğu diğer dilleri etkilemiştir denebilir.

Yukarıda da değinildiği gibi ek biçimbirimler diller arasında kopyalanması en zor birimlerdenidir. Ancak özellikle Eski Türkçede ayrılma/çıkma ve bulunma ifade eden -TA eki, ayrılma/çıkma ifade eder şekilde Sümercede de bulunmaktadır. Bir ek biçimbirimin iki farklı dilde rastlantısal olarak aynı görevle, aynı konumda bulunması neredeyse imkansızdır denebilir. Bu durumda bu ek benzerliği ya genetik miras ya da kopyalama olabilir.

2. AYRILMA DURUMU

Bu durum ekinin eklendiği ad, eylemin gösterdiği işin bu addan uzaklaştığını bildirmektedir (Korkmaz, 2014:112). Kısaca çıkma, uzaklaşma durumudur. Bu durum eki yönelme ve bulunma ekleriyle birlikte eylemin yönünü zaman ve mekan içinde göstermek için kullanılır (Ergin, 2013:235). Tüm diller eylemlerin yönünü göstermek için ad durumu ekleri kullanmazlar. Hatta aynı dil ailesinde birbirine oldukça yakın olduğu düşünülen dillerde bile bu işlevde farklılıklar bulunabilir. Hint-Avrupa dili olan İngilizcede ‘to’, ‘form’, ‘at’, ‘in’ gibi edatlar (preposition) kullanılırken, aynı dil ailesinin aynı grubundan olan Almancada bazı farklılıklar bulunmaktadır. Almancada yönelme durumu ‘der’, ‘dem’, ‘den’ gibi tanımlıklarla (article) ifade edilirken, bulunma ve çıkma durumları için İngilizcede olduğu gibi ‘in’, ‘aus’, ‘von’ gibi edatlar kullanılır (Dreyer, Hilke, and Richard Schmitt, 1985:13, 252, 256, 260).

Ayrılma durumu Türkçede ‘uzaklaşma’ anlamı etrafında birlikte kullanıldığı eyleme de bağlı olarak çeşitli özel ifadeler için kullanılır. Bunlar: araç, ayrılma, başlama, bedel, uzaklaşma, çeşit, çıkma, değer, eksiklik, görüş, hoşlanma, yer, karşılaştırma, kaynak, kısım, kıymet, korku, ölçü, parça, sebep, tür, terkip, tarz, tercih, ürküntü, vasıf, vazgeçme, yokluk, zaman vb. gibidir.

3. SÜMERCEDE -TA EKİ

Sümercede ayrılma bildiren ad durumu eki olarak kullanılan bu yapı, Eski Türkçe dönemindeki -TA yapısıyla birebir örtüşür. Ek bazı istisnalar dışında karşımıza daima ‘-ta’ şeklinde çıkmaktadır. Birkaç örnekte ‘-da’ simgesinin kullanıldığı görülmüş olsa da (Thomsen, 1984:103) ‘-da’ simgesi Sümercede bir arada yapılan işleri belirtmek için kullanılan birliktelik durumu ekidir (Eratalay, 2014:102).

(1)

ad-da dumu-ni-ta ba-da-an-kúr

ad.da	dumu	-(a)ni	-ta	ba-	da.a-	n-	kúr
baba	evlat	-3.TK _{IE}	-AYR	EÇ-	BRL _{YYÖ-}	3.TK _{K-}	değiştirmek

“Baba evladından yüz çevirdi.” (The Lament for Urim) (Klein, 1997: 535-539)

Yukarıda Sümerce örnek tümcede ‘dumu’ *evlat* sözcüğüne 3. tekil kişi iyelik eki olan ‘-ani’ ve ayrılma durumu eki ‘-ta’ eklenmiştir ve ‘evladından’ gövdesi elde edilmiştir. Sözcüğe eklenen eklerin sıralamasına bakıldığında Türkçedeki gibi olduğu görülmektedir. Önce iyelik eki sonra durum eki getirilmiştir. Ayrılma durumu eki incelendiğinde ise Eski Türkçede ayrılma ve bulunma ifade eden ek olan ‘-ta’ ile birebir örtüştüğü görülmektedir.

(2)

nin-ġu₁₀ an-šag₄-ta me mu-e-de₆

nin	-ġu ₁₀	an.šag ₄	-ta	me	mu-	e-	de ₆
kraliçe	-1.TK _{IE}	gökyüzü	-AYR	cevher	KÖ-	2.TK _{N-}	taşımak

“Kraliçem sen cevheri gökyüzünden getirdin.” (Gudea A) (Falkenstein 1953, p. 85-87)

Yukarıdaki örnekte ‘an.šag₄’ *gökyüzü* sözcüğüne yalnızca ayrılma durumu eki eklenmiştir.

(3)

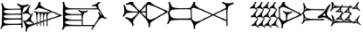
an-da ki-bi-da-še ba-ši-re₇

an	-da	ki.bi	-d(a)	-a(k)	-še	ba-	ši-	re ₇
gök	-AYR	yer	-BRL	-İLG	-VAR	EÇ-	VAR-	gitmek

“Gökten yere gitti.” (Dumuzid-Inana) (Kramer 1973: 243-253)

Bu örnekte ayrılma durumu eki '-da' olarak kullanılmıştır. Sümer metinlerinde bu ek nadir olarak bu biçimde karşımıza çıkmaktadır. Asli görevi birliktelik durumu bildirmek olan '-da' belki de bu nedenle -Sümercede ünlü uyumu olduğu halde '-ta' ekinin değişkeni (allomorph) olarak kullanılmamıştır.

Eski Türkçede ve pek çok dile ait eski metinlerde olduğu gibi Sümercede de günümüze gelen metinler kutsal değerler üzerinedir. Dolayısıyla kutsallık ifadelerinde sıklıkla geçen *gökyüzü* ve *gök* gibi sözcüklerle karşılaşmaktadır. Sümerler'den günümüze ulaşan yazılı belgeler semavi olarak adlandırılan dinlerden öncesine ait olduğu halde metinlerde çokça karşılaşılan *gök* kavramı da İslamiyet öncesi Türk toplulukların inanç sistemleriyle örtüşmektedir.

(4)

lugal-e gir-ta in-gaz

lugal -e gir -ta i- n- gaz
kral -EŞ bıçak -AYR YS- 3.TK _K - öldürmek

“Kral bıçakla öldürdü.” (TRU 367, 1:1;10)

Yukarıda olduğu gibi bazı örnek tümcelerde ayrılma durumu eki kullanılmış olsa da çeviriye yansımaz. Bu örnekte de böyle bir durum vardır. Ayrıca bu örnekteki '-ta' eki kralın ne ile öldürüldüğünü belirtmektedir. Yani araç bildirme işleviyle kullanılmıştır.

Sümercede bu ekin kullanımı sınırlı değildir. Aşağıda ayrılma ekinin kullanıldığı sözcüklerden bazıları sıralanmıştır:

a-ga-bi-ta ‘geriden’, *abzu-ta* ‘yeraltı suyundan’, *an-ta* ‘gökyüzünden/cennetten’, *an-úr-ta* ‘ufuk çizgisinden’, *bar-ta* ‘dışarıdan’, *idburanun-na-ta* ‘firat nehrinden’, *da-gán-ni-ta* ‘[onun] yatak odasından’, *é-gal-ta* ‘saraydan’, *g^{is}erin-na-ta* ‘sedir ağacından’, *gir₄-ta* ‘ocaktan’, *gud-ġu₁₀-ta* ‘boğamdan’, *ġi₆-par₄-ta* ‘manastırdan’, *ġi₈-ta* ‘ağaçtan’, *he-nun-ta* ‘bolluktan’, *i-nun-ta* ‘sade yağdan’, *igi-ġu₁₀-ta* ‘gözünden’, *igi-zu-ta* ‘gözünden’, *dinana-ta* ‘Tanrıça İnana’dan’, *inim-ġu₁₀-ta* ‘sözümünden’, *ku₆-ta* ‘balıktan’, *kur-ta* ‘dağdan’, *lugal-la-ni-ta* ‘kralından’, *nam-lú-ulù-ta* ‘insanlıktan’, *nam-sun₇-na-ta* ‘kibirden’, *saġar-ta* ‘topraktan’, *saġa-ġu₁₀-ta* ‘kalbimden’, *za-ġin-ta* ‘lapis lazuliden’.

4. ESKİ TÜRKÇEDE -TA EKİ

Türkçede, Karahanlı Türkçesi döneminden Eski Anadolu Türkçesi dönemine kadar ‘-dın’, ‘-din’, ‘-tın’, ‘-tin’ şeklinde kullanılan ve Eski Anadolu Türkçesi döneminden günümüze ‘-dan’, ‘-den’, ‘-tan’, ‘-ten’ şeklini alan ayrılma durumu eki, Karahanlı döneminden önceki dönemlere gidildikçe ‘-ta’, ‘-te’, ‘-da’, ‘-de’ şekliyle karşımıza çıkmaktadır (Sevinçli ve Kok, 2015:42).

Günümüz Türkçesinde bulunma eki olarak kullanılan ‘-ta’, ‘-te’, ‘-da’, ‘-de’ eki aslında Eski Türkçede de bulunma eki olarak işlev görmektedir (Erdal, 2004:173). Bu yapının görüntüsü Türkçenin tüm dönemlerinde hiç değişmeden kalmıştır. Ancak yukarıdaki örnek tümcede de görülebileceği gibi ek aynı zamanda çıkma/ayrılma da ifade etmektedir. Ayrılma durumu eki ‘-ta’, ‘-te’, ‘-da’, ‘-de’ bulunma durumu eki gibi varlığını sürdürmemiş, Uygur Türkçesi dönemiyle birlikte yerini ‘-dın’, ‘-din’, ‘-tın’, ‘-tin’ ekine bırakmaya başlamıştır (von Gabain, 1988:64).

(5)

ZiGiTRä:RÜDiGİ:ÄDGiY:ADZuÑuNUGYAT:ADZuÑiNaLGO:RäGİ

İgar oğlanıñuzda taygunuñuzda yigdä igidür ärtigiz

İgar oğlan -iñuz -da taygun -uñuz -da
değerli evlat -2.ÇK _{IE} -AYR oğullar -2.ÇK _{IE} -AYR
yigdä igid -ür är -ti -giz
daha iyi beslemek -GZE. imek -GGZE -2.ÇK _{KE}

“Değerli evladınızdan, tay (gibi) oğullarınızdan daha iyi besliyor idiniz.” (Kül Tigin Güney-Doğu Yüzü) (Tekin, 2010:40)*

Yukarıda ayrılma durumu ekinin ünlü uyumuna bağlı olarak ‘-da’ şeklinde olduğu bir örnek tümce görülmektedir. Aşağıda ekin diğer değişkenleri (allomorph) ile ilgili örnek tümcelere de yer verilmiştir.

(6) 4>D14>D:1414:1414:1414:1414:1414:1414

RUYİROY:ÜNİBäS:ÄRİGÖ:NaPUZO:ETMÜLÖ

Ölümtä ozupan ögirä säbinü yorıyur.

ölüm -tä	oz	-upan	ögir	-ä	säbin	-ü	yorı	-yur.
ölüm -AYR	geçip gitmek -U	sevinmek -U	sevinmek -U	yürümek -GZE				

“Ölümden kurtulup sevinç ve neşe içinde yürüyüp gidiyor.” (Irk Bitig 49)

Uygur Türkçesi dönemine ait olan Irk Bitik’ten aldığımız bu örnek tümcede ayrılma durumu eki ‘-te’ şeklindedir. Uygur Türkçesi döneminde ayrılma eki ‘-ta’, ‘-te’, ‘-da’, ‘-de’nin yanında ‘-dın’, ‘-din’, ‘-tın’, ‘-tin’ şekliyle de kullanılmaktadır.

(7) 1414:1414:1414:1414:1414:1414:1414

NäM:RİRäB:AČNNaK:İÑÖ:ATMiKaYa:ÄTMiSİDİ

idisimtä ayakimta öñi kannča barır män

idis	-im	-tä	ayak	-im	-ta	öñi	kannča	bar	-ır	män
kab	-1.TK _{IE}	-AYR	kadeh	-1.TK _{IE}	-AYR	ayrı	nereye	varmak	-GZE	1.TK _{KA}

“Kabımdan kacağımdan ayrı nereye gidiyorum ben?” (Irk Bitig 42)

Yukarıdaki örnek tümcede ayakimta sözcüğünde karşımıza çıkan ayrılma durumu eki Sümerce örneklerde karşımıza çıkan şekliyle birebir aynı biçimde kullanılmıştır. Bilindiği gibi Türk dillerinde ünlü uyumu oldukça önemli bir özelliktir. Ancak tüm dönemlerde ve bütün Türk dillerinde aynı şekilde değildir. Zaman içerisinde sözcüklere eklenen ekler farklı şekillere dönüşmüşlerdir. Yani günümüz Türkçesindeki eklerin değişkenleri ile Kırgızca’daki eklerin değişkenleri birebir aynı olmayabilir. Dolayısıyla bu durum ekinin aynı kökene dayanma ihtimali göz önünde bulundurulursa, Sümercede genellikle /ta/ sesleriyle karşılaştığımız ve nadiren de /da/ şeklinde gördüğümüz ayrılma durumu ekinin, Türkçede /da/, /de/, /ta/, /te/ sesleriyle karşılanması olasıdır.

(8) 1414:1414:1414:1414:1414:1414:1414

MüTRÜLäK:İČZiDäB:ATNaGaK:ČaGBaT

tabgač kaganta bädizči kälürtüm.

tabgač	kağan	-ta	bädizči	käl	-ür	-tü	-m
çin	imparator	-AYR	ressam	gel	-ETT	-GGZ	-1.TK

“Çin imparatorundan ressamlar (heykeltıraşlar) getirttim.” (Kül Tigin Güney Yüzü;11)

Yine yukarıdaki örnek tümcede de Sümercede olduğu şekliyle ‘-ta’ biçiminde gördüğümüz ayrılma durumu eki, Yakutça ve Tofaca gibi dillerde biraz daha farklı bir şekilde karşımıza *partitive* olarak çıkmaktadır (Serebrennikov ve Gadzhieva, 2011:82). “Bir yerden, bir şeyin içinden hareket”i ifade eden bir durum olan *partitive* için bu dillerde ‘-ta’, ‘-te’ biçimli bir ek kullanılmaktadır. Ayrıca Fincede de bulunan *partitive*’in, Uralca ayrılma durumu ekinden geldiği düşünülmektedir (Serebrennikov ve Gadzhieva, 2011:83) ve yeniden yapılandırma çalışmalarıyla elde edilen Uralca ayrılma durumu eki de -ta’dır (Marcantonio, 2002:179). Yani

* Kül Tigin yazıtının güneydoğu yüzünden alınan bu örnek tümcenin farklı şekillerde yorumlandığı gözlemlenmiştir. Ancak araştırmacılar eklerin ayrılma eki olduğu konusunda birleşmişlerdir. Bkz. Tekin, 2010:41; Orkun, 2011:54; Ergin, 1988:25.

‘-ta’ farklı yapıdaki dillerde (Sümerce, Türkçe) hatta farklı dil ailelerinde (Ural, Altay) -ayrılma işleviyle- ortak olduğu görülen bir biçimbirimidir denebilir.

(9) 𐰽𐰺𐰸:𐰺𐰸:𐰺𐰸:𐰺𐰸:𐰺𐰸:𐰺𐰸:𐰺𐰸

ŠiMRä:KOY:İDİ:GİY:ADŠİY:NäKÜTÖ

Ötükän yışda yig idi yok är miš

Ötükän yış	-da	yig	idi	yok är	-miš
Ötüken orman	-AYR	daha iyi	asla	yok imek	-ÖGZ

“Ötüken ormanından daha iyisi asla yok imiş.” (Kül Tigin Güney Yüzü: 4) (Tekin, 2010:20)

Yukarıdaki örnek tümcede ayrılma durumu eki, karşılaştırma ifade etmek için kullanılmıştır. Bu yönü ile günümüz Türkçesinde kullanılan ‘-TAN’ ayrılma ekinin yukarıda sayılan bir çok işlevini Eski Türkçe döneminde ‘-TA’ biçimli ayrılma durumu ekinin gerçekleştirdiği görülmektedir. Bu ek tarihsel dönemde ödünçlenmiş/kopyalanmış sınırlı işleve sahip Türkçenin yapısına uymayan bir ek görüntüsünden uzak gibi durmaktadır.

5. SONUÇ

Sümerceden ve Türkçeden verilen bu örneklerle iki dilde ayrılma durumunun nasıl gösterildiği açıklanmaya çalışılmıştır. Yukarıda sıralanan birçok örnekle desteklenebilecek bu benzerlik oldukça ilgi çekici boyuttadır. Sümerce herhangi bir dille akraba olmadığına inanılan bir dildir. Ancak dillerin yapıları gereği karakteristik olarak kabul edilebilecek temel özelliklerinin başka dillerde bulunmasını tesadüf olarak açıklamak zordur. Bu ek eğer alıntıysa o zaman Türkçenin yapısına oldukça kısa zamanda uyum sağlamış olmalıdır. Fakat dillerin birbirleriyle bir bağının olduğu fikri kabul edilirse bu tür benzerliklerin doğal olduğu sonucuna varılır.

Ural dilleri ile Altay dilleri ayrı dil aileleri olarak kabul edilmektedir. Ancak ‘-ta’ eki özelinde bakıldığında hem Ural dil ailesine ait bazı dillerde, hem Altay dil ailesine ait dillerde, hem de Sümerce gibi izole bir dilde ortak olduğu görülmektedir. İzole bir dil olarak kabul edilse de Sümercenin Altay dilleri ile olan benzerlikleri oldukça çoktur.

İki dilde ayrılma, durum ekleriyle ifade edilir ve bu eklerin konumu ve görüntüsü tamamen aynıdır. Bunun yanında eklerin ayrılma dışında karşılaştırma ve vasıta ifade etmek için de kullanılması önemli bir özelliktir. Sümerce ile Türkçe arasındaki yapısal, biçimsel ve sözcüksel benzerliklerin çokluğu Türk Dili tarihi için çok önemli bir veridir. Ancak Türkçe ile Sümerce arasında hâlâ açıklanması gereken eylem yapısı, zaman kullanımı ve eşleşsel (ergative) yapı vb. gibi oldukça önemli bazı özelliklerin de bulunduğu göz ardı edilmemelidir.

Kısaltmalar

AYR	Ayrılma durumu eki	K	Kılıcı
BRL	Birliktelik durumu eki	KA	Kişi adlı
ÇK	Çokluk kişi eki	KÖ	Kalış öneki
EÇ	Etkin çatı eki	N	Nesne
EŞ	Eşleşsel durum eki	ÖGZ	Öğrenilen geçmiş zaman eki
ETT	Ettirgen çatı eki	TK	Tekil kişi eki
GGZ	Görünen geçmiş zaman eki	U	Ulaş eki/zarf fiil eki
GZE	Geniş zaman eki	VAR	Variş durumu eki
İE	İyelik eki	YS	Yardımcı ses
İLG	İlgi durumu eki	YYÖ	Yer yön öneki

KAYNAKÇA

Akar, A. (2006). Türk Dili Tarihi. Ötüken Neşriyat, İstanbul.

Aksan, D. (2015). En Eski Türkçenin İzlerinde. Bilgi Yayınevi, Ankara.

Bozkurt, M. F. (2010). Altay Dil Ailesi ve Japoncanın Türkçe ile Akralığı Sorunu.

- Civil, M. (1994). *The Farmer's Instructions. A Sumerian Agricultural Manual*. Aula Orientalis Supplementa 5. Sabadell: Editorial Ausa.
- Dreyer, H., & Schmitt, R. (1985). *Lehr-und Übungsbuch der deutschen Grammatik*. Verlag für Deutsch, München.
- Eratalay, S. (2014). *Sümerce ile Türkçe'nin Biçimbilimsel ve Sözdizimsel Açından İncelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Van.
- Ercilasun, A. B. (2013). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*. Vol. 50. Akçağ, İstanbul.
- Erdal, M. (2004). *A grammar of Old Turkic*. Vol. 3. Brill, Londra.
- Ergin, M. (1988). *Orhun Abideleri*. Boğaziçi Yay. İstanbul.
- Ergin, M. (2013). *Edebiyat ve Eğitim Fakültelerinin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümleri İçin: Türk Dil Bilgisi*. Bayrak Basın/Yayın/Tanıtım, İstanbul.
- Falkenstein, A. (1953). "Sumerische Hymnen und Gebete". *Sumerische und akkadische Hymnen und Gebete*. Falkenstein, Adam and von Soden, Wolfram (ed). Artemis 57-231. Zürich/Stuttgart.
- von Gabain, A. (1988). *Eski Türkçenin Grameri*. Vol. 332. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Johanson, L. (2014). *Türkçe Dil İlişkilerinde Yapısal Etkenler*. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Klein, J. (1997). "Sumerian Canonical Compositions. A. Divine Focus. 4. Lamentations: Lamentation over the Destruction of Sumer and Ur (1.166)". *The Context of Scripture, I: Canonical Compositions from the Biblical World*. Hallo, William W. (ed). Brill, Leiden/New York/Köln. 535-539.
- Korkmaz, Z. (2013). *Türkiye Türkçesinin Temeli Oğuz Türkçesinin Gelişimi*. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Korkmaz, Z. (2014). *Türkiye Türkçesi Grameri*. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Korkmaz, Z. (2010). *Bir Dünya Dili Olma Açısından Türkçemiz Üzerine Genel Bir Değerlendirme, III. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu, (16-18 Aralık), İzmir*.
- Kramer, S. N. (1973). "The Jolly Brother: A Sumerian Dumuzi Tale". *In Journal of Ancient Near Eastern Studies* 5. 243-253.
- Marcantonio, A. (2002). "The Uralic language family: facts, myths and statistics." *The Philological Society, Malden*.
- Orkun, H. N. (2011). *Eski Türk Yazıtları*. TDK Yay, Ankara.
- Serebrennikov, B. A., & Gadzhieva, N. Z. (2011). *Türk Yazı Dillerinin Karşılaştırmalı-Tarihi Grameri*. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Sevinçli, V., & Kok, A. (2015). "Tarihi Seyri İçerisinde Türkçede Hal Ekleri" *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Baranoğlu Ofset Matbaacılık, Van. 38-57.
- Tekin, T. (2010). *Orhon Yazıtları, (4. baskı)*, Türk Dil Kurumu, Ankara.
- Thomsen, M. L. (1984). *The Sumerian language: an introduction to its history and grammatical structure*. Vol. 10. Akademisk forlag, Copenhagen.
- Tosun, M., & Yalvaç, K. (1981). *Sumer Dili ve Grameri: Sümerce'den Örnekler*. I cilt. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Tuna, O. N. (2011). *Sümer ve Türk Dillerinin Tarihî İlgisi ile Türk Dili'nin Yaşı Meselesi*. Vol. 561. Türk Dil Kurumu, Ankara.